

УДК 378.01:159.9-051

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-8\(36\)-713-722](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-8(36)-713-722)

Пилипенко Лілія Віталіївна викладач кафедри практичної психології та педагогіки, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, вул. Клепарівська, 35, м. Львів, 79007, тел.: (032) 233-00-88, <https://orcid.org/0000-0003-1379-0470>

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЕКСТРЕМАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ОПЕРАТИВНО-РЯТУВАЛЬНОЇ СЛУЖБИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ІЗ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

Анотація. У статті розглядається питання формування професійно-екстремальної компетентності психологів оперативно-рятувальної служби у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання. Зокрема, досліджено навчально-методичне забезпечення, яке включає комплекс теоретичних і практичних завдань, спрямованих на розвиток навичок, необхідних для роботи в умовах підвищеного ризику та стресу. У воєнний стан професійна підготовка фахівців, які мають забезпечувати ефективність професійної діяльності в екстремальних умовах, є неабияк актуальною. Заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання повинні адаптувати свої освітньо-професійні програми до сучасних реалій, так як психологи Державної служби України з надзвичайних ситуацій, є тими, хто першими надає екстрену психологічну допомогу потерпілим унаслідок ракетних обстрілів. У статті також акцентується увага на важливості інтеграції інноваційних освітніх технологій та психологічних тренінгів у навчальний процес для підвищення рівня готовності майбутніх фахівців до роботи в екстремальних умовах. Описано розроблені автором навчальні дисципліни, а саме: «Психологія безпеки» та «Психологія професійного ризику та прийняття рішень». Також у статті висвітлено теми та основні методи таких психологічних тренінгів, як «Мотиваційний тренінг» та «Тренінг особистісного зростання». З'ясовано, що якісно розроблене навчально-методичне забезпечення є ключовим фактором для ефективного формування професійно-екстремальної компетентності психологів, які навчаються за освітньо-професійною програмою «Екстремальна та кризова психологія», забезпечуючи їм необхідні знання, навички та інструменти для успішного виконання своїх обов'язків в умовах підвищеного ризику та стресу. Визначено перспективи подальших досліджень щодо формування професійно-екстремальної компетентності майбутніх психологів оперативно-рятувальної служби.

Ключові слова: професійна освіта, професійна підготовка, професійно-екстремальна компетентність, психолог, заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання.

Pylypenko Liliia Vitaliivna lecturer at the Department of Applied Psychology and Pedagogy, Lviv State University of Life Safety, St. Kleparivska, 35, Lviv, 79007, tel.: (096) 72-32-080, <https://orcid.org/0000-0003-1379-0470>

EDUCATIONAL AND METHODOLOGICAL SUPPORT FOR THE FORMATION OF PROFESSIONAL-EXTREME COMPETENCE OF FUTURE PSYCHOLOGISTS OPERATIONAL AND RESCUE SERVICE AT HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS WITH SPECIFIC TRAINING CONDITION

Abstract. The article addresses the issue of developing professionally extreme competence among psychologists in the emergency rescue service within higher education institutions with specific training conditions. In particular, it examines the educational and methodological support, which includes a set of theoretical and practical tasks aimed at developing skills necessary for working in high-risk and stressful environments. During wartime, the professional training of specialists who must ensure the effectiveness of professional activities in extreme conditions is highly relevant. Higher education institutions with specific training conditions must adapt their educational and professional programs to current realities, as psychologists from the State Emergency Service of Ukraine are often the first to provide emergency psychological assistance to victims of missile strikes. The article also emphasizes the importance of integrating innovative educational technologies and psychological training into the educational process to enhance the readiness of future specialists to work in extreme conditions. The author describes the developed academic disciplines, namely "Psychology of Safety" and "Psychology of Professional Risk and Decision-Making." Additionally, the article highlights the topics and main methods of psychological trainings such as "Motivational Training" and "Personal Growth Training." It has been found that well-designed educational and methodological support is a key factor in effectively developing the professionally extreme competence of psychologists studying in the "Extreme and Crisis Psychology" educational and professional program, providing them with the necessary knowledge, skills, and tools to successfully fulfill their duties in high-risk and stressful conditions. Prospects for further research on the development of professionally extreme competence among future psychologists in the emergency rescue service have also been identified.

Keywords: professional education, professional training, professional-extreme competence, psychologist, higher education institutions under specific training conditions.

Постановка проблеми. У сучасних умовах, коли значно зростає частота та інтенсивність надзвичайних ситуацій, в тому числі збройних конфліктів, природних катастроф і техногенних аварій, роль фахівців ризиконебезпечних професій стає все більш важливою. Такими є екстремальні психологи, а саме психологи оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, які у час війни надають екстрену психологічну допомогу постраждалим унаслідок ракетних обстрілів, зустрічають евакуаційні потяги з прифронтових міст, надають психосоціальну підтримку, організують та проводять психологічну підготовку, надають психологічну допомогу рятувальникам, які перебували в екстремальних умовах та постраждали внаслідок дії стрес-факторів та ін.

Психологи Державної служби України з надзвичайних ситуацій повинні володіти високим рівнем професійно-екстремальної компетентності, що включає здатність до ефективного реагування в умовах підвищеного стресу, швидкої адаптації до екстремальних ситуацій та ефективного надання екстреної психологічної допомоги постраждалим унаслідок надзвичайних ситуацій.

Однак на сьогоднішній день у системі вищої освіти, особливо в закладах із специфічними умовами навчання, недостатньо розроблені навчально-методичні комплекси, які б сприяли формуванню цієї компетентності у майбутніх психологів. Відсутність чітких методологічних підходів, ефективних педагогічних умов та адаптованих освітньо-професійних програм ускладнює професійну підготовку фахівців, які могли б належним чином виконувати свої обов'язки в екстремальних умовах. Тому існує гостра потреба у розробці та впровадженні навчально-методичного комплексу, що включатиме інноваційні методи навчання, моделювання реальних екстремальних ситуацій, практичні тренінги та психологічні вправи. Такий комплекс дозволить підвищити рівень професійної підготовки психологів оперативно-рятувальної служби, забезпечуючи їхню готовність до виконання професійних завдань в особливих умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У доступних автору психолого-педагогічних дослідженнях увага дослідників приділяється здебільшого професійній підготовці фахівців, які працюють в екстремальних умовах. І лише незначна кількість досліджень присвячена професійній компетентності психолога в системі ДСНС. Важливі аспекти професійної підготовки та діяльності майбутніх психологів оперативно-рятувальної служби висвітлюються такими українськими ученими як А. Литвин, Н. Оніщенко, Л. Руденко, Р. Сірко, В. Слободяник, О. Тімченко, М. Фомич.

Мета статті – розроблення навчально-методичного забезпечення формування професійно-екстремальної компетентності майбутніх психологів оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Психологічна освіта в Україні сьогодні в умовах війни стикається з новими викликами та потребами, що вимагають

термінових змін навчально-методичних комплексів і підходів до підготовки фахівців спеціальності 053 «Психологія». Воєнні дії на території України суттєво змінили контекст, в якому психологи працюють і навчаються, створюючи нагальну потребу у відповідних знаннях і навичках.

Науковець В. Панок вважає, що необхідними є модифікації щодо професійної підготовки, які сприятимуть розвитку вітчизняної психології, здатної до відповіді на виклики, що виникли у першій чверті XXI століття [1, с. 2]. Так, у зв'язку із воєнним станом в Україні уже були внесені зміни до Стандарту вищої освіти зі спеціальності 053 Психологія галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, де одну із спеціальних (фахових, предметних) компетентностей виклали як «Здатність організувати та надавати психологічну допомогу (індивідуальну та групову, в т.ч. особам, які отримали психологічні травми, зокрема внаслідок війни)», а програмні результати як «складати та реалізовувати план консультативного процесу з урахуванням специфіки запиту та індивідуальних особливостей клієнта, забезпечувати ефективність власних дій (в т.ч. у роботі з особами, що отримали психологічні травми, зокрема внаслідок війни)» [2].

Дослідники А. Литвин та Л. Руденко вважають, що професійну підготовку майбутніх психологів, у закладах вищої освіти (ЗВО) із специфічними умовами навчання слід здійснювати в інноваційному освітньому середовищі, яке є зорієнтованим на запит суспільства та особистості [3, с. 7].

На погляд Р. Сірко та В. Слободяника методична система професійної підготовки майбутніх психологів оперативно-рятувальної служби має відповідати організаційним, змістово-процесуальним, гуманістичним, психологічним та соціально-психологічним умовам, які слід враховувати при розробці навчально-методичних комплексів у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання [4, с. 291]. Більше того психологиня Р. Сірко виділяє три умовні блоки процесу підготовки фахівця-психолога, який працює в екстремальних умовах, а саме: базова теоретична підготовка, базова практична підготовка і професійно-екстремальна підготовка [4, с. 309]. Варто особливо підкреслити важливість професійно-екстремальної підготовки, яка включає опанування знань та психологічних методик для роботи в екстремальних ситуаціях, що формується через викладання спеціалізованих дисциплін та під час навчальних практик.

Науковці М. Козяр та І. Коваль розглядають у контексті професійно-екстремальної підготовки таке поняття як «педагогічний процес професійно-екстремальної підготовки» та трактується авторами як організована і цілеспрямована навчально-виховна взаємодія суб'єктів і об'єктів, з метою навчання, виховання, соціалізації, розвитку, професійної підготовки та формування фахівців з надзвичайних ситуацій до діяльності в екстремальних умовах, яка виконується в єдності й взаємозв'язку [6, с. 10].

Вищезгадані аспекти важливі для розробки навчально-методичного комплексу з метою формування професійно-екстремальної компетентності майбутніх психологів оперативно-рятувальної служби у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання. Професійна підготовка психолога оперативно-рятувальної служби здійснюється у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання за допомогою затвердженої освітньо-професійної програми, яка базується на фундаментальній психологічній освіті, практичних психологічних навичках та загальних і спеціальних (фахових, предметних) компетентностей. Ці компоненти є ключовими на всіх етапах освітнього процесу.

Відповідно до Рекомендацій з навчально-методичного забезпечення навчальних дисциплін у закладах вищої освіти, висвітлених у листі Міністерства освіти і науки України від 09. 07. 2018 № 1/9-434, головним документом навчально-методичного забезпечення дисципліни, передбаченим освітнім законодавством, є робоча програма навчальної дисципліни [7]. Також відповідно до Законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту» заклади вищої освіти мають право самостійно визначати склад та зміст навчально-методичного забезпечення освітнього процесу, дотримуючись вимог законодавства.

Розроблений нами навчально-методичний комплекс, стосується циклу профільної підготовки та спрямований на розвиток професійно-екстремальної компетентності під час навчання у Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності.

Теоретичні положення і практичні результати нашого дослідження були використані при розробці навчально-методичного забезпечення навчальних дисциплін «Психологія безпеки» та «Психологія професійного ризику та прийняття рішень». Вищезгадані освітні компоненти освітньо-професійної програми «Екстремальна та кризова психологія» відносяться до складових професійно-екстремальної підготовки майбутніх психологів оперативно-рятувальної служби. Ці навчальні дисципліни відносяться до блоку вибіркових дисциплін відповідно до обраної траєкторії здобувача вищої освіти, а саме «Екстремальний психолог». Робочі навчальні програми (силабуси) містять теми і зміст лекційні та практичні заняття, які сприяють реалізації цілей кожного етапу моделі професійної підготовки практичних психологів.

Навчальна дисципліна «Психологія безпеки» складається з лекційних та практичних занять. Освітній компонент «Психологія безпеки» для екстремальних психологів охоплює вивчення психологічних аспектів, які мають критичне значення для забезпечення безпеки під час виконання професійних завдань в екстремальних умовах. Курс спрямований на формування у здобувачів вищої освіти знань і навичок, необхідних для оцінки, профілактики та подолання психологічних ризиків, пов'язаних із діяльністю в умовах підвищеного стресу,

небезпеки або кризи. У лекційному матеріалі розглядаються психологічні основи безпеки особистості, зовнішні та внутрішні детермінанти психологічної безпеки особистості, інформаційно-психологічна, психологічна, економічна, соціально-психологічна безпека особистості. Значна увага приділяється вивченню психологічних особливостей та індивідуально-психологічних властивостей людини, які впливають на її безпеку. Формування професійної компетентності особистості, а особливо професійно-екстремальної у сфері психологічної безпеки, є одною із ключових тем курсу, яка передбачає розвиток навичок і знань, необхідних для ефективного управління стресовими ситуаціями, прийняття обґрунтованих рішень в екстремальних умовах.

На практичних заняттях здобувачі вищої освіти мають відпрацьовувати навички оцінки ризиків, прийняття рішень у стресових ситуаціях та навчаються надавати психологічну допомогу, а також аналізують різноманітні кейси, які пов'язані із роботою з реальними випадками, де необхідно застосувати знання та навички для вирішення психологічних проблем, пов'язаних з безпекою. У цьому курсі також передбачені теми, які стосуються розвитку навичок роботи на кризових лініях, навчання технікам активного слухання, управління емоціями, швидкої оцінки стану абонента, а також надання психологічної підтримки, навіть коли немає можливості фізично бути присутнім. Психологи навчаються розпізнавати ознаки паніки, страху чи шоку, давати чіткі інструкції, заспокоювати та підтримувати тих, хто переживає кризову ситуацію, забезпечуючи їм відчуття безпеки та допомоги через телефонний зв'язок. Цей курс має на меті підвищити рівень професійно-екстремальної компетентності майбутніх фахівців, здатних ефективно діяти в умовах підвищеного ризику, забезпечуючи психологічну безпеку як для себе, так і для інших.

Розроблений курс «Психологія професійного ризику та прийняття рішень» спрямований на формування у здобувачів вищої освіти глибокого розуміння психологічних аспектів, пов'язаних із професійним ризиком, а також навичок ефективного прийняття рішень у складних і стресових умовах. Курс охоплює основні теоретичні концепції, моделі та методи оцінки ризиків, практичні підходи до управління ними в різних професійних контекстах, психологічні стратегії прийняття рішень, вплив стресу та невизначеності на прийняття рішень, а також методи зниження негативних наслідків ризикових рішень.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни включає два модулі: психологія професійного ризику та психологія прийняття рішень. У першому модулі розглядаються підходи до розуміння поняття ризику, особистісні передумови прийняття рішень і ризику, психологічну готовність до ризику, класифікацію основних видів професійного ризику персоналу ДСНС України, фактори, що впливають на сприйняття та оцінку ризику, методи профілактики виникнення професійних ризиків та деформацій у професійній діяльності.

У другому блоці здобувачі вищої освіти вивчають психологічні моделі прийняття рішень, особливості процесів прийняття рішень в умовах невизначеності, а саме у час війни, когнітивні процеси в прийнятті рішень, емоції та їх вплив на прийняття рішень, етапи процесу прийняття рішень, оцінка прийнятих рішень: аналіз помилок і успіхів. Цей модуль охоплює ключові аспекти прийняття рішень і підходить для здобувачів вищої освіти, які прагнуть зрозуміти як індивідуальні, так і групові процеси прийняття рішень, а також розвинути навички ефективного управління рішеннями в умовах невизначеності та ризику.

На практичних заняттях з дисципліни «Психологія професійного ризику та прийняття рішень» майбутні психологи мають можливість активно розвивати навички, необхідні для роботи в умовах підвищеного ризику та стресу. Студенти навчаються аналізувати ризикові ситуації, розробляти стратегії прийняття рішень, працювати з емоційним напруженням, а також застосовувати психологічні методи для підтримки інших у кризових умовах. Практичні завдання включають моделювання реальних ситуацій, групові дискусії, кейс-стаді, та рольові ігри, що дозволяють учасникам застосовувати теоретичні знання на практиці.

Із метою забезпечення максимального засвоєння здобувачами вищої освіти матеріалів курсів використовуються такі методи:

- методи організації та реалізації навчально-пізнавальної діяльності: (словесні, наочні, застосування опорних сигналів; використання конспектів; практичні методи);
- методи стимулювання та мотивації навчально-пізнавальної діяльності (проблемний виклад матеріалу, моделювання педагогічних ситуацій, мозковий штурм, метод опори на життєвий досвід, кейс-метод, навчальні дискусії. Навчальні дисципліни «Психологія безпеки» та «Психологія професійного ризику та прийняття рішень» важлива не тільки для психологів, але й може бути впроваджена для фахівців, які працюють в умовах підвищеного ризику, таких як рятувальники, поліцейські, військові та медичні працівники, де рішення можуть мати критичний вплив на життя людей та результати професійної діяльності.

З метою розвитку адаптивності, здатності до рефлексії, комунікативних навичок були розроблені програми психологічних тренінгів, а саме: «Тренінг особистісного зростання» та «Мотиваційний тренінг» для майбутніх психологів оперативно-рятувальної служби.

«Тренінг особистісного зростання» спрямований на розвиток внутрішнього потенціалу учасників, підвищення їхньої впевненості в собі, а також на формування навичок саморефлексії та управління життєвими викликами. Учасники отримують можливість усвідомити свої сильні та слабкі сторони, визначити життєві цілі та розробити стратегії для їх досягнення. На

практичних заняттях, що проводяться у формі тренінгу, здобувачі вищої освіти розглядають теоретичні і методичні основи проведення тренінгу особистісного зростання, усвідомлюють свої сильні сторони своєї особистості, розвивають упевненості в собі та навички тайм-менеджменту, більше дізнаються про мотивацію до саморозвитку в умовах воєнного стану. Більше того курсанти та студенти працюють із бар'єрами, які заважають повноцінному самовираженню та особистісному зростанню. Значна увага приділяється цілепокладанню, що допомагає людині визначити, що вона хоче досягти в житті і чому. Основні цілі такого тренінгу: усвідомити власні цінності та життєві пріоритети; розвинути навички саморефлексії; навчитись формулювати власні цілі; підвищити рівень самооцінки та впевненості у собі. розробити особистий план розвитку та реалізації життєвих цілей. Такою метою одного із тренінгових занять є розвиток навичок саморегуляції, які є дуже важливими для роботи в екстремальних умовах.

Основними методами тренінгу було визначено міні-лекція, міні-дискусія, мозковий штурм, рольові та ділові ігри, метод кейсів, медитативні та коучингові техніки. До прикладу це техніки «колесо балансу», «GROW», «SMART» та інші. Вправа «Колесо балансу» виступає однією із основних діагностичних технік, яку учасники виконують на початку роботи та в кінці, з метою аналізу виконаного та складання плану особистісного зростання після завершення тренінгу. Це гарна можливість проаналізувати свій прогрес і позитивну динаміку, краще розібратись із власними цілями тощо.

«Мотиваційний тренінг» зосереджується на розумінні та розвитку мотиваційних процесів у різних контекстах. Він поєднує теоретичні знання з практичними навичками для підвищення ефективності в особистісному та професійному житті. У ході тренінгу розглядаються теоретичні основи мотивації і мотиваційних стратегій, самомотивації, техніки постановки короткострокових та довгострокових цілей, вправи для підтримання гармонії між роботою та особистим життям. Ці теми допоможуть майбутнім психологам оперативно-рятувальної служби не лише зрозуміти важливість мотивації в їхній професії, але й розвинути необхідні навички для підтримки високого рівня мотивації та ефективності в екстремальних умовах роботи.

Основний акцент здійснюється на використанні технік для роботи з темою мотивації в тренінговому процесі, де група виступає також частиною зовнішньої мотивації та має позитивний вплив на особистість майбутнього психолога. Тренер виступає тут і фасилітатором, метою якого допомогти учасникам ефективніше працювати разом, зрозуміти спільні та індивідуальні цілі та планувати, як досягти цих цілей під час зустрічей та поза ними. Основна робота під час тренінгу відбувається з метою розвитку мотиваційної системи здобувача вищої освіти. Важливою темою є поняття професійної та навчальної мотивації, так як професія психолога потребує постійного підвищення рівня кваліфікації та власного професійного рівня.

Основними методами роботи є «мозковий штурм», перегляд відеофрагментів, міні-лекція, самооцінювання, криголами, коучингові техніки, бесіда, дискусії, рольові ігри, арттерапевтичні техніки, розминки та ін. Ефективність тренінгових занять значно підвищується завдяки їхній інтерактивності.

Правильно розроблене навчально-методичне забезпечення є ключовим фактором для ефективного формування професійно-екстремальної компетентності психологів, забезпечуючи їм необхідні знання, навички та інструменти для успішного виконання своїх обов'язків в умовах підвищеного ризику та стресу. Інтеграція інноваційних освітніх технологій в освітній процес сприяє підвищенню ефективності навчання, дозволяючи студентам отримувати актуальні знання та навички, що відповідають сучасним вимогам професії.

Висновки. Формування професійно-екстремальної компетентності передбачає поєднання вивчення класичних навчальних дисциплін та дисциплін, пов'язаних із діяльністю в екстремальних умовах. Вищенаведена частина навчально-методичного комплексу має на меті оволодіння професійними знаннями, вміннями та навичками, а також розвиток професійно важливих аспектів особистості майбутнього екстремального психолога. Сьогодні також відсутнє теоретичне обґрунтування методологічних підходів, принципів та педагогічних умов формування професійно-екстремальної компетентності майбутніх психологів оперативно-рятувальної служби протягом їхньої професійної підготовки, що є перспективним напрямом нашого дослідження і вимагає подальшого вивчення та впровадження в систему у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання.

Література:

1. Панок В.Г. Українська психологія XXI століття. Проблеми професійної підготовки психологів. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2024. Т. 6, № 1. С. 1–8. URL: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6109> (дата звернення: 19.08.2024).
2. Про внесення змін до деяких стандартів вищої освіти : Наказ МОН України від 29.12.2023 р. № 1583. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-vnesennya-zmin-do-deyakh-standartiv-vishoyi-osviti3> (дата звернення: 01.08.2024)
3. Руденко Л., Литвин А. Підготовка фахівців соціального захисту в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи*: зб. наук. Праць. Київ–Львів–Бережани–Кельце, 2022. Вип. 10. С. 7–12.
4. Сірко Р.І., Слободяник В. І. Модель професійної підготовки майбутніх психологів оперативно-рятувальної служби. Моделювання педагогічного процесу та психологічного супроводу підготовки фахівців ризику небезпечних та інших професій : монографія / за ред М. С. Ковалю, А. В. Литвина. Львів: ЛДУБЖД 2023. С. 280–305.
5. Сірко Р. І. Професійна підготовка майбутніх психологів оперативно-рятувальної служби до діяльності в екстремальних умовах : монографія. Львів. «ГАЛИЧ-ПРЕС». 2017. 482 с.
6. Козяр М.М., Коваль І.С. І. Психопедагогіка у професійно-екстремальній підготовці фахівців галузі безпеки людини. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2024. Т. 6, № 1. С. 1–13. URL: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6140> (дата звернення: 19.08.2024).
7. Щодо рекомендацій з навчально-методичного забезпечення. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-434729-18> (дата звернення: 14.08.2024).

References:

1. Panok V.H. (2024). Ukrainska psykholohiia XXI stolittia. Problemy profesiinoi pidhotovky psykholohiv. [The Ukrainian psychology of the 21st century. Problems of professional training in psychology]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy*. 6, № 1. pp. 1–8. Retrieved from: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6109> (accessed 01/08/2024) [in Ukrainian].
2. Pro vnesennia zmin do deiakykh standartiv vyshchoi osvity : Nakaz MON Ukrainy vid 29.12.2023 r. № 1583. [About making changes to some standards of higher education: Order of the Ministry of Education and Culture of Ukraine dated December 29, 2023 No. 1583]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/npa/pro-vnesennya-zmin-do-deyakh-standartiv-vishoyi-osviti3> (accessed 01/08/2024) [in Ukrainian].
3. Rudenko L., Lytvyn A. (2022). Pidhotovka fakhivtsiv sotsialnoho zakhystu v zakladakh vyshchoi osvity iz spetsyfichnymy umovamy navchannia. [Social protection specialists' training at higher education institutions under specific study conditions] *Suchasni tendentsii rozvytku osvity y nauky: problemy ta perspektyvy: zb. nauk. prats.* Kyiv–Lviv–Berezhany–Kiel'tse, 10, 7–12. [in Ukrainian].
4. Sirko R.I., Slobodianyuk V. I. (2023) Model profesiinoi pidhotovky maibutnikh psykholohiv operatyvno-riatuvalnoi sluzhby. [Model of professional training for future psychologists of the emergency rescue service] *Modeliuvannia pedahohichnoho protsesu ta psykholohichnoho suprovodu pidhotovky fakhivtsiv ryzyku nebezpechnykh ta inshykh profesii*: In M. S. Koval & A. V. Lytvyn (Eds.). Lviv: LDUBZhD. pp. 280–305 [in Ukrainian].
5. Sirko R. I. (2017) Profesiina pidhotovka maibutnikh psykholohiv operatyvno-riatuvalnoi sluzhby do diialnosti v ekstremalnykh umovakh. [Professional training of future psychologists in the emergency rescue service for activities in extreme conditions] Lviv. «HALYCh-PRES» [in Ukrainian].
6. Koziar M.M., Koval I.S. (2024) Psykhopedahohika u profesiino-ekstremalnii pidhotovtsi fakhivtsiv haluzi bezpeky liudyny. [Psychopedagogy in the professionally extreme training of specialists in the field of human safety]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy*, 6(1), 1–13. Retrieved from: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6140> (accessed 19/08/2024) [in Ukrainian].
7. Shchodo rekomendatsii z navchalno-metodychnoho zabezpechennia. [Regarding recommendations on educational and methodological support]. (n.d.). Ofitsiyni vebportal parlamentu Ukrainy. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-434729-18> (accessed 14/08/2024) [in Ukrainian].